

FRIESLAND BUITENDIJKS Waar het groen van de weilanden nu nog overheerst, zal in de nabije toekomst het land een opvallende gedaanteverwisseling ondergaan. Met de uitvoering van een kwelderplan krijgt Friesland Buitendijks een nieuw gezicht. Zomerpolders worden kwelders.

Het gebied waar het om gaat, ligt in het noorden van Fryslân, tussen Zwarte Haan in Het Bildt en de veerdam bij Holwerd. Daar is over een afstand van 23 kilometer een hoge, veilige zeedijk opgeworpen. Buiten deze dijk ligt een landschap van zomerpolders, kwelders en kwelderwerken, 4100 hectare groot. Het is een gebied dat direct aan de Waddenzee grenst en waarvan het natuurbelang groot is. Daarom is het buitendijkse land aangewezen als kerngebied in de Ecologische Hoofdstructuur.

Vanwege het voor Europa ornithologisch (vogelkundig) belang van de aanwezige slikvelden, kwelders en zomerpolders maakt Friesland Buitendijks als speciale beschermingszone deel uit van het Europese "Natura 2000" netwerk.

Vogelparadijs Als overwinteringsgebied voor ganzen en andere trekvogels, als foerageergebied en broedterrein voor talloze steltlopers, waad- en weidevogels, is Friesland Buitendijks van internationale betekenis. De natuurwaarde is al groot, maar er liggen kansen om deze uit te breiden. De zomerpolders, eertijds voor landbouwgebruik in cultuur gebracht, kunnen een nog belangrijker doel voor de natuur dienen. Hiertoe moet het ingepolderde land worden 'ontpolderd', zodat er nieuwe kwelders ontstaan. Bij het ontwikkelen van dit plan heeft It Fryske Gea, de provinciale vereniging voor natuurbescherming in Fryslân, zich vooral laten leiden door wereldwijde milieuproblemen als zeespiegelrijzing en bodemdaling, die een grote bedreiging voor de vastelandskwelders in Europa vormen. Zonder ingrijpen dreigt deze unieke landschapsvorm te verdwijnen. Het kwelderareaal moet daarom worden uitgebreid. De zomerpolders in het buitendijkse land zijn daar bij uitstek geschikt voor.

Slenken en krekens Niemand weet hoe snel zich straks een sliplaag op de nu nog groene grasmat af zal zetten en hoe lang het duurt voor de eerste zoutminnende vegetatie zich daar zal ontwikkelen. Dát het gebeurt, staat wel vast. Wat nu nog een groene zomerpolder is, wordt straks een kwelder waar het zeewater vooral tijdens herfst en winter ver in doordringt, waar een grillig patroon van slenken en krekens het water weer afvoert, waar de paarse en roze tinten van de kwelderplanten overheersen en waar duizenden vogels voedsel, rust en ruimte vinden.

Historie De vaststelling van de Deltawet is van groot belang geweest voor het handhaven van de natuur in dit gebied. De bestaande zeedijk is uiteindelijk op Deltahoogte gebracht. Voor het zover was, hebben zich in dit gebied heftige discussies afgespeeld. Vooral natuurliefhebbers zagen veel in het ophogen van de bestaande dijk, om de aanwezige natuurwaarden buitendijks in stand te kunnen houden. Boeren voelden veel meer voor verplaatsing van de veilige waterkering tot over de kwelderwerken. Zo zouden de zomerpolders, de kwelders en de slikken kunnen worden omgevormd tot vruchtbare landbouwgrond. De beslissing werd uiteindelijk door de rechter genomen: de bestaande zeedijk moest worden opgehoogd. In 1993 was die klus geklaard. De keuze voor het ophogen van de Deltadijk is cruciaal geweest voor de mogelijkheden van het verkwelderingsplan. Buitendijks ligt nu een gevarieerd landschap van zomerpolders, kwelders en slikvelden. Een prachtig potentieel voor het vormen van een nieuw kweldergebied.

HET KWELDERPLAN Door het buitendijkse land in Noord-Fryslân te ontpolderen wordt het oorspronkelijke areaal vastelandskwelders in het (internationale) waddengebied hersteld.

Het kwelderplan De plannen voor natuurontwikkeling die It Fryske Gea in 1992 maakte, hebben vergroting van het kwelderoppervlak als uitgangspunt. De organisatie wil hiermee de natuurwaarden van het totale Waddengebied vergroten en versterken. De kweldervorming vindt plaats door menselijk ingrijpen. Door de meest zeewaarts gelegen kaden te doorbreken, zal het zoute water bij hoog tij tot in de zomerpolders doordringen. De rechte sloten in de zomerpolders worden gedempt, hiervoor in de plaats worden slenken uitgegraven die zich al slingerend een weg zoeken door het nieuw te vormen landschap. Bij regelmatige overstroming van de polder zal het zeewater, als het zich terugtrekt, steeds een laagje slib achterlaten. Dat moet uiteindelijk de voedingsbodem vormen voor kwelderplanten.

Door in de nieuwe kwelder vee te laten grazen, zal in de begroeiing een zekere variatie ontstaan. Dat is gunstig voor verschillende soorten vogels. Lepelaars bijvoorbeeld, maar ook rotganzen en verschillende steltlopers. Zij vinden er geschikte plaatsen om te broeden, te rusten en voedsel te zoeken. In de groene polder, die overblijft tussen de landinwaarts gelegen zomerkade en de Deltadijk, vinden brandganzen en weidevogels een goed leefgebied.

De eerste voorwaarde voor het uitvoeren van zo'n ambitieus plan is natuurlijk het grondbezit. Langzaam maar zeker is de verwerving van buitendijks land op gang gekomen. De aankoop van de gronden in het Noarderleech (zie kaartje achterin deze brochure) was daarbij van grote betekenis. It Fryske Gea kreeg hiermee een deel van het buitendijkse gebied in eigendom, dat een waterhuishoudkundige eenheid vormt.

Proefverkweldering Noarderleech Ontpoldering is een nieuwe vorm van natuurontwikkeling. Het proces van verkweldering kent ook voor de beheerder nog de nodige geheimen. Dat is de reden om in een deelgebied van het buitendijkse land met een overzichtelijk proefproject te beginnen. Een vrijliggende polder, het Noarderleech, van 135 hectare is uitgekozen voor het proefverkwelderingproject. De meest landinwaarts gelegen kade is opgehoogd, sloten zijn gedempt, er zijn slenken uitgegraven en er is een nieuwe dobbe gemaakt als drinkplaats voor het vee. Op drie plaatsen is de meest zeewaarts gelegen zomerkade doorgebroken. Aan de kwelderwerken op de grens van wad en land wordt niet getornd. Voor uitbreiding van het kweldergebied zorgen ze nauwelijks meer, maar ze voorkomen wel dat door erosie een flinke hap van het buitendijkse land aan de zee wordt prijsgegeven. De ervaringen die It Fryske Gea met deze proefverkweldering opdoet, zullen in de toekomst goed van pas komen. Het is immers de bedoeling het niet bij de ontpoldering van de 135 hectare van het Noarderleech te laten. Uiteindelijk zal een veel groter deel van het buitendijkse land een metamorfose ondergaan.

Burenplicht en veiligheid Eén van de belangrijkste voorwaarden bij het realiseren van het verkwelderingplan is het garanderen van de veiligheid. Om risico's te vermijden is in het proefgebied eerst de meest landinwaarts gelegen zomerkade opgehoogd. De nieuwe slenk aan de binnendijkse kant van die kade zorgt voor een goede afvoer van het water. Wat eerst zomerpolder blijft, zal op deze manier in ieder geval niet vaker onder water komen te staan dan voorheen. Het afwateringssysteem is bovendien zó geregeld dat de door boeren en waterschappen gevreesde verzilting van de landbouwgronden binnendijs, door het kwelderproject niet extra zal toenemen.

Om te voorkomen dat ganzen hun toevlucht zoeken op de binnendijkse gronden van de boeren, treft It Fryske Gea beheersmaatregelen die van het buitendijkse land een blijvend gedekte tafel voor de overwinteraars maakt. Ook voor het vee dat straks in de nieuwe kwelder zal grazen, heeft de natuurbeheerder de verantwoordelijkheid. Als de dieren in het voorjaar door hoog water worden verrast, hebben ze een vluchtmogelijkheid. De dobben worden dan in de meest letterlijke zin vluchtheuvels.

HET ONDERZOEK Dichtslibben, afkalving, verzilting; processen die op de voet gevolgd zullen worden en een schat aan nieuwe informatie opleveren.

Monitoring Omdat er zo weinig ervaring is met verkwelde- ring, zullen wetenschappers van onderzoeksinstituut Alterra en de Rijksuniversiteit Groningen op de voet volgen wat er gebeurt. Dit monitoringsprogramma zal in ieder geval vijf jaar duren. De onderzoekers volgen onder andere de plaatsen en het patroon van de opslibbing en het eventueel dichtslibben of afkalven van de slenken in de nieuwe kwelder. Ook houden ze in de gaten of de aan- liggende stukken grond geen hinder van de verkwelde- ring ondervinden. Waarschijnlijk zal er geen extra verzilting of vernatting optreden, maar door bij te houden hoe vaak en hoe lang het land overstromt, wordt er echt duide- lijkheid verschaft. Gelijktijdig kijken de onderzoekers naar de ontwikkeling van de planten- en vogelwereld. Het effect van beweiding wordt vastgelegd en speciale aan- dacht is er voor het gedrag van de ganzen. Die winter- gasten worden herhaaldelijk geteld, zowel binnen als buiten het proefgebied.

Overleg Het gedrag van de ganzen in de nieuwe situatie is één van de zaken die door de bewoners van het nabijgelegen binnendijkse land met een zekere argwaan wordt bekeken. De bevolking heeft in de aanloop meer bezwaren geuit, waardoor het realiseren van de plannen niet helemaal zonder slag of stoot is gegaan. Het blijft van belang de omwonenden bij het kwelderproject te betrekken.

Daarom is in 1997 de Overleggroep Noard-Fryslân Bûtendyks opgericht, waarin alle betrokkenen meepraten. Eerder was er al een vertrouwenscommissie ontstaan, die zitting heeft genomen in de overleggroep. Verder praten gemeentelijke-, provinciale- en rijksoverheid mee en zijn ook landbouw, recreatie, plaatselijke ondernemers, waterschappen, verenigingen voor dorpsbelang en natuurorganisaties vertegenwoordigd. Het is een breed platform, dat via drie werkgroepen zijn geluid laat horen over de verschillende aspecten die bij het kwelderplan aan de orde komen.

Natuurtoerisme Een natuurontwikkelingsproject met zo'n allure trekt in de toekomst ongetwijfeld tal van natuurliefhebbers. Voor rustzoekers, vogelaars en plantenkenneren zijn in hun nieuwe paradijsje speciale voorzieningen getroffen. De oude bunker in het gebied is opgeknapt en omgebouwd tot uitzichtplateau. Binnen is een ontvangstruimte voor excursies. Het bouwwerk kan tegelijk dienen als schuilplaats voor wandelaars die worden overvallen door een fikse bui.

Natuureducatie is een belangrijk onderdeel van het kwelderproject. Excursies zullen vast nog meer belangstellenden trekken dan ze nu al doen. Voor wie op eigen gelegenheid richting zee wil wandelen, worden er routes uitgezet. Het realiseren van een bezoekerscentrum is een volgende stap in de plannen om het natuurtoerisme in dit gebied nog meer gestalte te geven.

Samenwerking Kwelderplan Friesland Buitendijks is een project waarmee veel geld is gemoeid. Alleen al de aankoop van grond vergt enorme investeringen. Daar komen de kosten van de nieuwe inrichting van het gebied en de publieksvoorzieningen nog bij. Dankzij de financiële steun van het Life-Fonds (Life-Natuur) van de Europese Unie, aangevuld met bijdragen van rijk en provincie, kan het kwelderproject worden gerealiseerd. De EU-bijdrage is maximaal vijftig procent van f 18 miljoen, oftewel ruim vier miljoen Euro. Een campagne die It Fryske Gea enige jaren geleden samen met het Wereld Natuur Fonds voerde, zorgde ook voor veel bijval en geld.

Voor nadere informatie:

It Fryske Gea

Postbus 3

9244 ZN Beetsterzwaag

Tel. : 0512 - 381448

Fax. : 0512 - 382973

E-mail : info@fryskegea.nl

Internet: www.itfryskegea.nl

Life-Natuur is een financieel instrument van de Europese Unie om de Natura 2000 gebieden in de verschillende lidstaten te beschermen. Dankzij het Life-Natuur project Friesland Buitendijks was het voor It Fryske Gea mogelijk belangrijke delen van dit gebied te verwerven en de proefverkweldering en het monitoringsprogramma gestalte te geven.